

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نپاشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Political

سیاسی

فرستنده: طاهر باختری

۰۳ اگست ۲۰۲۴

طلای سیاه گواهی است بر یک قرن مبارزه پر فراز و نشیب عراقی‌ها برای استقلال

حسین علی سعید، کارگر بازنشسته شرکت نفت عراق می‌گوید: «به‌خاطر نفت، همه دنیا به عراق چشم دوخته‌اند. همه زندگی من و همین‌طور سرنوشت کشور من با نفت ارتباطی تنگاتنگ دارد.»

حسین علی سعید، ۸۱ ساله، کارگر بازنشسته شرکت نفت عراق، تمام زندگی خود را در کرکوک، در شمال عراق، گذرانده است، شهری که به دلیل ذخایر فراوان نفت مشهور است.

در همه‌جای این شهر، شعله‌های آتش از فراز میدین نفتی، به آسمان زبانه می‌کشد و خطوط نقره‌فام لوله‌های نفت تا افق‌های دور امتداد دارد.

حسین بعد از آهی می‌گوید: «به‌خاطر نفت، همه دنیا چشمشان به عراق دوخته شده است. سرنوشت عراق درست مانند زندگی من به نفت وابسته شده است.»

از طلای سیاه تا کابوس سیاه

پس از جنگ جهانی اول، بریتانیا مناطق بغداد، بصره و موصل را که از امپراتوری شکست خورده عثمانی به غنیمت گرفته بود، در یک کشور تحت‌الحمایه جدیدی به نام عراق ادغام کرد.

در اگست ۱۹۲۱، دولت بریتانیا ملک فیصل اول را به‌عنوان سلطان این کشور جدید برگزید. با شتابی که بریتانیا برای به تخت نشاندن ملک فیصل داشت، مراسم تاج‌گذاری بدون سرود ملی عراق و با نواختن سرود ملی بریتانیا (زنده باد

شاه)، در بغداد برگزار شد. در سال ۱۹۲۷، گروهی مشترک از شرکت‌های نفتی بریتانیا، هالند و دیگر شرکت‌های نفتی غربی شروع به اکتشاف میدان نفتی بابا گورگور در کرکوک کردند.

حسین گفت: «وقتی انگلیس‌ها آمدند، کرکوک واقعاً شهر طلای سیاه بود، تنها با جرعه یک کبریت هوای آنجا شعله‌ور می‌شد.»

استعمارگران طمع‌کار در ازای هر تن نفت تنها چهار شیلینگ طلا به عراق حق امتیاز پرداخت می‌کردند، یعنی معادل ۵/۱۲ درصد قیمت یک تن نفت خام در آن زمان.

برای صدور نفت، غربی‌ها یک خط لوله نفت از کرکوک به مدیترانه ساختند که در آن زمان طولانی‌ترین پروژه خط لوله در جهان بود. این خط لوله سالانه می‌توانست بیش از ۴ میلیون تن نفت به اروپا ارسال کند.

غربی‌ها حتی یک پالایشگاه نفت در عراق تأسیس نکردند. آن‌ها از به اشتراک گذاشتن هرگونه فن‌آوری و یا توسعه صنایع محلی مرتبط با نفت خودداری کردند. در نتیجه، عراق با وجود منابع عظیم نفتی خود نیاز به واردات فرآورده‌های نفتی داشت.

حسین با افسوس می‌گفت: «عراق مثل شتری بود که طلا می‌برد و خار می‌خورد. بریتانیایی‌ها، فرانسوی‌ها، هالندی‌ها و امریکایی‌ها همه سهمی می‌بردند، اما چیزی نصیب عراقی‌ها نمی‌شد.»

اما قدرت‌های غربی به این هم اکتفاء نکردند، و به‌دنبال سود بیشتر، اقدام به وضع قوانین جدیدی کردند. در سال ۱۹۲۸، سه گول نفتی امریکایی، بریتانیایی و هالندی جلسه‌ای محرمانه برگزار کردند و طی توافق نامه‌ای به نام آکناکری (Achnacarry)، نام قصری در کوه‌های سکاتلند، محل برگزاری گردهمایی کارتلی را برای کنترل بازار جهانی نفت تشکیل دادند. در دهه ۱۹۳۰، با پیوستن چهار شرکت نفتی غربی دیگر به این گروه، کارتل نفتی هفت خواهران شکل گرفت.

این گول‌ها صنعت نفت جهان را در انحصار خود گرفته و تولید، حمل‌ونقل، قیمت‌گذاری و فروش نفت را تحت کنترل خود درآوردند. بین سال‌های ۱۹۱۳ تا ۱۹۴۷، شرکت‌های نفتی غربی بیش از ۷/۳ میلیارد دلار از کشورهای تولیدکننده نفت در خاورمیانه، از جمله عراق، درآمد کسب کردند، در حالی که تنها ۵۱۰ میلیون دلار حق امتیاز پرداخت کردند.

حسین در ادامه می‌گفت: «طلای سیاه، دورانی طلایی را برای غرب به ارمغان آورد، اما برای عراق به کابوس سیاهی بدل شد. گاهی اوقات فکر می‌کنم شاید اگر نفت نداشتیم، وضع ما بهتر بود.»

تلاش برای دستیابی به استقلال ملی

اواسط قرن بیستم شاهد موج نیرومند مبارزات ضداستعماری در سراسر آسیا و آفریقا بود، که منجر به استقلال بسیاری از کشورها شد. حاکمیت خاندان فیصل، رژیم دست‌نشانده بریتانیا نیز متزلزل شد.

حسین به یاد می‌آورد: «در آن زمان عراق کشوری فقیر بود و همه در فقر و گرسنگی زندگی می‌کردند. این شرایط زمینه‌ای شد، برای وقوع انقلاب.»

در ۱۴ جولای ۱۹۵۸، با شروع تیراندازی در بغداد، فیصل دوم با کودتای عبدالکریم قاسم سرنگون شد. بعد از سقوط دولت پویشالی آلت‌دست بریتانیا، جمهوری عراق تأسیس شد و سلطه سیاسی بریتانیا خاتمه یافت. با محور استعمار نفتی، «بازپس گرفتن ثروت ربنوده شده» به شعار جمهوری جدید تبدیل شد. در سال ۱۹۵۹، عراق وزارت نفت خود را برای مدیریت امور نفت ملی تأسیس کرد.

علیرغم این تلاش‌ها، هفت خاهران، که بیش از ۸۰ درصد از ذخایر نفت جهان را تحت کنترل داشتند، هنوز امکان دستکاری قیمت نفت را داشتند.

برای رهایی از این کارتل، عراق به دنبال اتحاد با کشورهای جهان سوم بود. در سپتامبر ۱۹۶۰، نمایندگانی از ونزوئلا، عربستان سعودی، کویت، و ایران به دعوت عراق در بغداد ملاقات کردند و سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) را برای حفاظت از منافع کشورهای عضو و تضمین ثبات قیمت‌های نفت در بازار تأسیس کردند.

در اول جون ۱۹۷۲، شرکت ملی نفت عراق، شرکت پترولیوم عراق را که تحت کنترل غرب بود، ملی کرد و به دنبال آن موجی از ملی شدن به راه افتاد که به سرعت به کویت، ونزوئلا، عربستان سعودی و دیگر کشورها گسترش یافت.

در اکتوبر ۱۹۷۳، در طول جنگ یوم‌کیپور، تولیدکنندگان نفت در خاورمیانه تحریم نفتی علیه کشورهای غربی حامی اسرائیل را اعلام کردند. اوپک از این فرصت برای بازیابی بیشتر قدرت قیمت‌گذاری نفت استفاده کرد و قیمت نفت را از ۱۲/۵ دلار به ۶۵/۱۱ دلار در هر بشکه در دسامبر افزایش داد.

برای غرب، این بحران نفتی، به معنای پایان دورانی طلائی بود، زمانی که نفت از آب ارزان تر بود.

با افزایش شدید قیمت نفت، عراق وارد دوران توسعه سریعی شد. تولید ناخالص ملی سرانه آن از ۳۹۲ دلار قبل از ملی شدن نفت به ۲۸۵۸ دلار در سال ۱۹۷۹، افزایش یافت.

حسین از آن دوران به عنوان دوران رونق یاد می‌کند: «اقتصاد، جامعه، علم، و فرهنگ همه شکوفا شدند. آموزش و مراقبت‌های بهداشتی تضمین شد. دستمزدها بالا رفتند، پس‌انداز خانواده‌ها افزایش یافت و بسیاری از آنها صاحب اتومبیل شدند؛ بعضی حتی برای تحصیل و یا گردش به خارج از کشور سفر کردند.»

تاریخ دوباره تکرار می‌شود

در ۲۰ مارچ ۲۰۰۳، هنگامی که آژیرهای حمله هوایی در بغداد به صدا درآمد، ظلمت بار دیگر کشور را فرا گرفت. جورج دبلیو بوش، رئیس‌جمهور وقت ایالات متحده، اعلام کرد: «ما در عراق هیچ سودائی به جز از میان بردن تهدید و سپردن اداره کشور به خود مردم نداریم.»

حسین و همکارانش با اطلاع از تهاجم قریب‌الوقوع ایالات متحده، تمام مواد لازم برای تولید نفت را سوزاندند. او گفت: «اگر آن‌ها را نابود نمی‌کردیم، مطمئناً بهانه به دست امریکائی‌ها می‌داد.»

نگاه حسین نشان از مصائبی دارد که در گذشته بر سر این کشور آمده است. آلن گرین‌اسپین، مدیر اسبق فدرال رزرو، در کتاب خاطرات خود، معترف است که: «می‌دانم که اذعان به آنچه که همه می‌دانند از نظر سیاسی ناخوشایند است، اما متأسفم که بگویم: جنگ عراق به‌طور عمده برای نفت بود.»

حسین با تلخی گفت: «به‌منظر می‌رسد تاریخ دوباره تکرار شد، تهاجم امریکا ما را صد سال به عقب برد.»

در دهه ۱۹۷۰، با کاهش سلطه اقتصادی امریکا و فروپاشی نظام مالی برتون وودز، رابطه دلار با طلا قطع شد. ایالات متحده برای حفظ هژمونی دلار، آن را به نفت مرتبط کرد و نظام دلارهای نفتی را ایجاد کرد.

در سال ۲۰۰۰، عراق برای مبادلات نفتی، یورو را جایگزین دلار کرد، که به معنای تهدیدی برای نظام دلارهای نفتی بود. پس از تهاجم سال ۲۰۰۳ و سقوط دولت صدام حسین، به‌دستور ایالات متحده، صادرات نفت عراق دوباره با دلار معامله می‌شود.

حمله آمریکا عراق را ویران کرد. حسین می‌گفت: «همه ستندردهای اساسی زندگی سقوط کرد، حقوق بازنشستگی ناچیز بود، سالمندان دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی را از دست دادند، و گاهی اوقات حتی برای تأمین غذا دچار مشکل می‌شدیم.»

در سال ۲۰۱۱، ارتش ایالات متحده از عراق عقب‌نشینی کرد، و در پشت خود کشوری را با اقتصادی راکد، نظام سیاسی درهم شکسته و گرفتار تروریسم، بر جای گذاشت. تخمین زده می‌شود که جنگ و خشونت‌های متعاقب آن در عراق منجر به کشته شدن بیش از دویست هزار غیرنظامی و آوارگی متجاوز از ۹ میلیون نفر شده است. به قول حسین: «نفت که می‌بایست عامل بهروزی عراقی‌ها باشد، بیش از یک قرن است که به لعنتی برای کشور تبدیل شده است.»

شراکت با کشورهای جهان جنوب

در حال حاضر، نفت هنوز منبع اصلی درآمد اقتصادی عراق است. به‌گزارش سال ۲۰۲۲ بانک جهانی، در دهه گذشته، درآمدهای نفتی بیش از ۹۹ درصد از صادرات عراق، ۸۵ درصد بودجه دولت و ۴۲ درصد از تولید ناخالص ملی عراق را تشکیل داده است. برای دستیابی به رفاه و استقلال واقعی، برای عراق بسیار مهم است که اقتصاد خود را تنوع بخشد.

در سال ۲۰۲۳، عراق یک پروژه ۱۷ میلیارد دلاری توسعه جاده‌ای را راه اندازی کرد تا از طریق راه‌آهن و جاده، بندر تجاری مهم خود در سواحل جنوبی را به مرز ترکیه متصل کند. این اقدام بخشی از حرکتی است که برای تحول اقتصادی کشور بعد از دهه‌های جنگ و بحران آغاز شده است. این پروژه نه تنها نشان‌دهنده عزم عراق برای کاهش وابستگی به نفت است، بلکه حاکی از تمایل این کشور برای تقویت همکاری با کشورهای جنوب جهانی است.

در سپتامبر ۲۰۲۳، پروژه راه‌آهن بصره عراق تا شهر مرزی شلمچه ایران آغاز شد. در اپریل سال جاری، عراق یک سند تفاهم چهارجانبه برای پروژه راه توسعه با ترکیه، قطر و امارات متحده عربی امضاء کرد.

حسین می‌گوید: «کرکوک اکنون صاحب جاده‌های جدیدی شده، و حمل و نقل بهبود یافته است ... این شروع بازسازی کشور است و موجب امیدواری به آینده.»

منبع: شین هوا، ۲۹ جولای ۲۰۲۴